

1 Pracovní úkoly

1. Změřte dynamickou viskozitu destilované vody při pokojové teplotě metodou výtoku kapaliny kapilárou z Mariotteovy láhve.
2. Určete teplotní závislost kinematické viskozity destilované vody v oboru teplot od 20 °C do 60 °C pomocí Ubbelohdeova viskozimetru.
3. Sestrojte graf teplotní závislosti kinematické viskozity. Určete aktivační energii děje.

2 Teorie

Rozlišujeme dynamickou viskozitu a kinematickou viskozitu. Dynamická viskozita η je úměrností mezi tečným napětím mezi proudícími vrstvami reálné kapaliny a změnou rychlosti ve směru kolmém na směr proudění. Kinematická viskozita ν je podíl dynamické viskozity a hustoty. Viskozita je transportním jevem, při kterém dochází k přenosu hybnosti mezi vrstvami proudící kapaliny. Tento proces je tepelně aktivovaný. Závislost dynamické viskozity na teplotě lze vyjádřit jako

$$\eta(T) = \eta_0 \exp\left(\frac{\varepsilon_A}{k_B T}\right), \quad (1)$$

kde η_0 je konstanta, ε_A je aktivační energie, k_B Boltzmannova konstanta a T termodynamická teplota.

$$V = \frac{\pi r^4 p t}{8 \eta l} \quad (2)$$

Poiseuillův vztah (2) nám říká, jaký objem V kapaliny s dynamickou viskozitou η proteče při laminárním proudění za čas t kruhovou trubicí o poloměru r délky l při přetlaku p . To, jestli je proudění laminární nám říká hodnota Reynoldsova čísla Re). Pokud je menší, než $2 \cdot 10^3$, můžeme proudění považovat za laminární.

$$Re = \frac{2r\rho u}{\eta} \quad (3)$$

Reynoldsovo číslo Re je definováno dle vzorce (3), kde u je střední rychlost proudění v trubici.

Dynamickou viskozitu jsme měřili způsobem naznačeným na obrázku (1). Z Mariotteovy lahve jsme nechali vytékat kapilárou K délky l o poloměru r kapalinu o hustotě ρ po čas t . Kapalina kvůli konstrukci lahve vytéká pod stálým přetlakem $p = h\rho g$, kde h je vzdálenost mezi koncem trubice T a osou kapiláry K a g je gravitační zrychlení. Hodnotu dynamické viskozity potom získáme výpočtem podle vzorce (4), který vznikne úpravou a dosazením do (2).

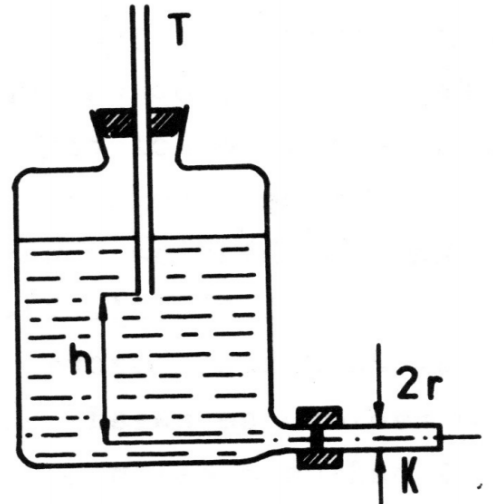
$$\eta = \frac{\pi r^4 h \rho g t}{8 V l} \quad (4)$$

Průměr $d = 2r$ a délka kapiláry l byly zadány, vzdálenost h jsme měřili katetometrem s přesností na 1 mm, hodnoty ρ a g jsme získali z tabulek [2]. Objem V jsme měřili pomocí odměrného válce s chybou 1ml.

Závislost kinematické viskozity ν na teplotě jsme určovali pomocí Ubbelohdeova viskozimetru (obr. 2). Do viskozimetru se nalije takové množství kapaliny, aby její hladina byla mezi ryskami c a d . Trubice 3 se uzavře a z trubice 2 je vyčerpán vzduch tak, že hladina kapaliny dosáhne až do baňky A . Uvolníme poté trubici 3 a měříme čas t , za jaký projde hladina kapaliny mezi ryskami a a b . Pro výpočet kinematické viskozity se používá vztah

$$\nu = kt, \quad (5)$$

kde k je tzv. kalibrační konstanta přístroje. Celý viskozimetr byl ponořen ve vodní lázni, kterou jsme postupně zahřívali. Měření jsme prováděli vždy po 5 °C. Přesnost měření času byla ovlivněna hlavně naší reakční dobou, odhadli bychom ji na 1s.

Obrázek 1: Měření viskozity pomocí Mariotteovy lahve [1]

Tabulka 1: Naměřené hodnoty objemu V a času t a vypočtená dynamická viskozita η při teplotě $24,1^\circ\text{C}$ pomocí Mariotteovy lahve

$V[\text{ml}]$	$t[\text{s}]$	$\eta[10^{-3}\cdot\text{Pa}\cdot\text{s}]$
50	219,16	$1,2 \pm 0,5$
51	221,48	$1,1 \pm 0,5$
45	198,37	$1,2 \pm 0,5$
49	212,45	$1,1 \pm 0,5$
45	195,15	$1,1 \pm 0,5$

Tabulka 2: Naměřené hodnoty času a vypočtená hodnota kinematické viskozity při různých teplotách pomocí Ubbelohdeova viskozimetru

$T[^\circ\text{C}]$	$t[\text{s}]$	$\nu[10^{-6}\cdot\text{m}^2\cdot\text{s}^{-1}]$
20	342,91	$1,03 \pm 0,05$
20	343,32	$1,03 \pm 0,05$
25	309,30	$0,93 \pm 0,06$
30	268,66	$0,81 \pm 0,06$
35	244,61	$0,73 \pm 0,06$
40	224,66	$0,67 \pm 0,07$
45	207,02	$0,62 \pm 0,07$
50	191,75	$0,58 \pm 0,07$
55	176,21	$0,53 \pm 0,08$
60	167,05	$0,50 \pm 0,08$

3 Výsledky měření

Měření probíhalo za teploty $T = (24,7 \pm 0,4)^\circ\text{C}$, vzdušné vlhkost $(20 \pm 3)\%$ a atmosférického tlaku (998 ± 2) hPa. V tabulce (1) jsou zaneseny naměřené hodnoty objemu a času a vypočtené dynamické viskozity při měření pomocí Mariotteovy lahve. Hodnoty dynamické viskozity jsou uvedeny s chybou měření, která byla spočítána metodou přenosu chyb vzorcem

$$s_\eta = \sqrt{4 \left(\frac{s_r}{\bar{r}}\right)^2 + \left(\frac{s_h}{\bar{h}}\right)^2 + \left(\frac{s_t}{\bar{t}}\right)^2 + \left(\frac{s_V}{\bar{V}}\right)^2 + \left(\frac{s_l}{\bar{l}}\right)^2} \frac{\pi \bar{r}^4 \bar{h} \rho g \bar{t}}{8 \bar{V} \bar{l}} \quad (6)$$

Střední hodnota činí $\bar{\eta} = 1,1 \cdot 10^{-3}$ Pa·s. Studentův koeficient pro 5 měření činí 1,111. Dynamická viskozita vody, kterou jsme stanovili pomocí Mariotteovy lahve při teplotě $24,1^\circ\text{C}$ činí $\eta = (1,1 \pm 0,6)$ Pa·s. Byly použity tabelované hodnoty $\rho = 998 \text{ kg}\cdot\text{m}^{-3}$ a $g = 9,81 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$.

Kalibrační konstanta Ubbelohdeova viskozimetru, který jsme používali činila $k = 0,003003 \text{ mm}^2\cdot\text{s}^{-2}$. V tabulce (2) jsou zaneseny naměřené hodnoty času a vypočtené hodnoty kinematické viskozity při teplotách od 20°C do 60°C . Hodnoty kinematické viskozity jsou uvedeny s chybou, která byla vypočítána

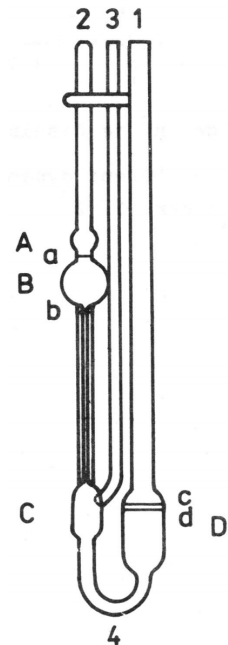
$$s_\nu = \sqrt{\left(\frac{s_t}{\bar{t}}\right)^2} k \bar{t} \quad (7)$$

Závislost kinematické viskozity na teplotě jsme vynesli do grafu 3. Naměřené hodnoty jsme proložili křivkou ve tvaru

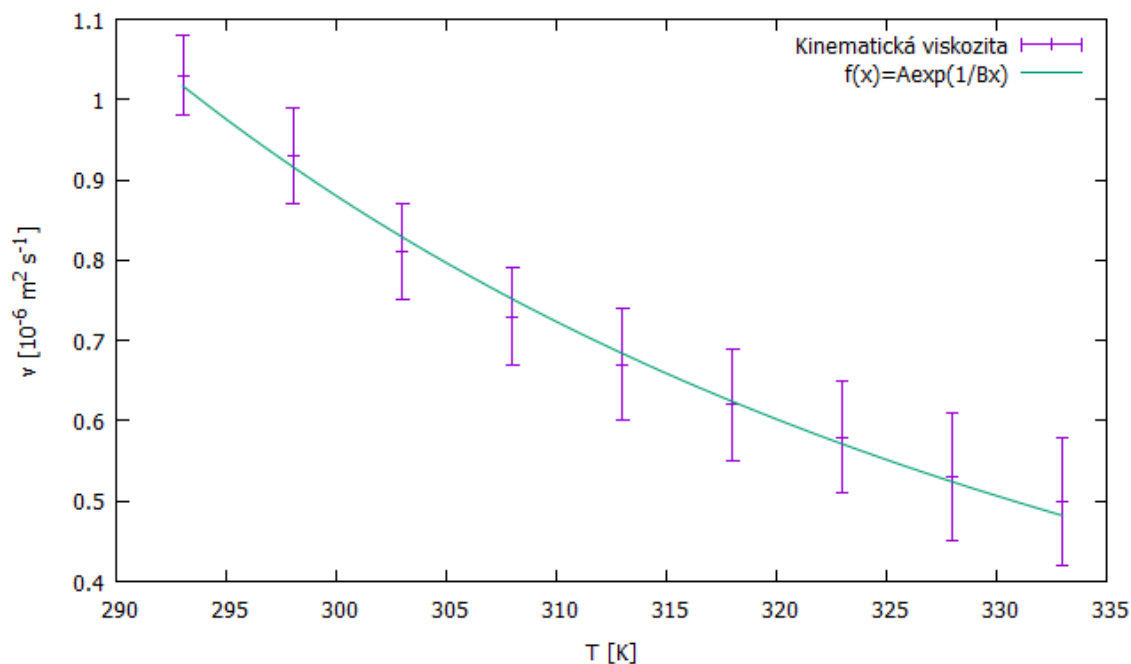
$$f(T) = A \exp\left(\frac{1}{BT}\right) \quad (8)$$

pro koeficienty $A = (2,0 \pm 0,4) \cdot 10^{-3} \text{ Pa}\cdot\text{s}$ a $B = (5,4 \pm 0,2) \cdot 10^{-4} \text{ K}^{-1}$. Z B nyní můžeme vypočítat aktivační energii. Z (1) vyplývá, že

$$\varepsilon_A = \frac{b}{k_B} \quad (9)$$

Obrázek 2: Nákres Ubbelohdeova viskozimetru [1]

Obrázek 3: Graf závislosti kinematické viskozity na teplotě

Číselně potom dostáváme, že $\varepsilon_A = (4 \pm 1) \cdot 10^{-20}$ J (při zachování relativní chyby).

4 Diskuze výsledků

Při měření Mariotteovou lahví jsme předpokládali, že proudění je laminární. Spočteme-li si Reynoldsovo číslo podle vzorce (3), zjistíme, že náš předpoklad byl oprávněný. Teplota byla po celou dobu měření konstantní, nedocházelo k nějaké změně podmínek. Při měření Ubbelohdeovým viskozimetrem nám vodní lázeň zahříval přístroj, bylo možné si nastavit požadovanou teplotu, kterou on potom udržoval. Hodnoty se v rámci chyby shodují s tabulkami, očekáváme tedy jejich správnost, žádné systematické chyby jsme se pravděpodobně nedopustili. Největším zdrojem nepřesnosti u měření Mariotteovou lahví byla nepřesnost způsobená určením poloměru kapiláry (80%). U měření Ubbelohdeovým viskozimetrem to byla naše reakční doba. Voda byla v Ubbelohdeově viskozimetru špatně vidět, případné obarvení by jistě pomohlo.

5 Závěr

Zjistili jsme, že dynamická viskozita vody při pokojové teplotě je $\eta = 1,1 \pm 0,6$ Pa·s. To v rámci chyby odpovídá tabelovaným hodnotám.

Zjistili jsme klesající exponenciální závislost kinematické viskozity vody na teplotě. Jednotlivé hodnoty pro různé teploty velmi dobře odpovídají tabelovaným hodnotám. Tuto závislost lze aproximovat funkcí

$$f(T) = (2,0 \pm 0,4) \cdot 10^{-3} \exp\left(\frac{1}{(5,4 \pm 0,2) \cdot 10^{-4} \cdot T}\right) \quad (10)$$

Určili jsme také aktivační energii tohoto děje $\varepsilon_A = (4 \pm 1) \cdot 10^{-20}$ J. Tuto hodnotu se nám bohužel nepovedlo srovnat s tabelovanými hodnotami, v literatuře jsme tuto hodnotu nenašli.

6 Seznam použité literatury

- [1] Studijní text k Fyzikálnímu praktiku I., úloha XII, http://physics.mff.cuni.cz/vyuka/zfp/trt_112.pdf [26.3.2018]
- [2] BROŽ J., ROSKOVEC V. a VALOUCH M: Fyzikální a matematické tabulky, SNTL, 1. vyd. Praha 1980